

Brassai, mint philosophus.

III.

Módszertani munkássága.

Logikai munkásságának méltatásánál említettük, hogy ez a legerősebb oldala. Ezt most azzal kell kiegészítenünk, hogy nála a szigorúan logikus és módszeres gondolkozás kiegészítik, követelik egymást. Két tudomány vonul át egész tudományos működésén, mint uralkodó hatalom: a logika és a módszertan. Hosszú s túlnyomóan kritikai működésében e két tudománytól kölesönzi fegyvereit. Nála e két tudomány az összes tudományok vezetőjévé, korlátlan hatalmú urává válik. A módszer tapasztalati fogalom, de vezérelveit a böleselet adja, még pedig a tapasztalati lélektan. A mely módszer ezt a szükségképi alapot, a lélektant, nélkülözi, vagy épen megveti, az a módszer tömheti a gyermeki fejletlen értelmet rendezetlen anyaggal, de fejleszteni, erősíteni, magasabb értelmi munkák végzésére alkalmassá tenni bizonyára nem fogja. Brassai módszertanát a tapasztalati lélektan elveire és adataira alapítja. S módszertani elveire építi tankönyveit, melyek a leghasználtabb s legkedveltebb tankönyveinktől nagyon elütnek. Ezért írja az *Okoskerü Vezér* előszavában „kissé szokatlan módszeréről“, hogy azt „nem szeszély vagy eredetiségen kapkodás teremtette, hanem maga a természet sugallotta, s 25 évi tanulmányozás és tapasztalás diktálta“ (I. r. 10 kiad. 1882.). Nem könnyen lehet példát találni arra, hogy a módszer elmélete írójához a tankönyvíró egy személyben oly következetes maradt volna, mint a methodologus Brassaihoz a tankönyvíró Brassai. És sajátságos, hogy míg a methodologus hatott, a mely hatás nyomait irodalmunkban kutatni lehetne, addig tankönyvírói pályáján mindvégig egyedül maradt, nemesak, de könyvei érdekében nem egy irodalmi harezot kellett megvívnia. Pedig neki a tankönyvíró feladatáról, a tankönyv rendeltetéséről kissé magasabb, kissé nemesebb

felfogása volt, mint a milyen manapság az általános felfogás. Ő nem pénzért írta a tankönyveket, mint ma igen sokan; ¹ a legönzetlenebb odaadással a tanítás ügye iránt a bontakozni kezdő gyermeki értelem okszerű támogatása és vezetése szerinte a tankönyv ezéjja s ő e ezélon kívül más érdekeknek sohasem állott szolgálatában. A fentebb idézett cikkében mondja, hogy soha más tankönyv íróit nem irigyelt, csak a *Számító Sokrates* szerzőjét.

De tankönyvírói munkálkodása csak annyiban tartozik most reánk, a mennyiben elmélete gyakorlati megvilágítást kíván. Róla, a tanítóról, sem tárgyalhatunk részletesebben, csak a mennyiben itt-ott kívánatosnak látszik. De meg vagyunk győződve, hogy a mai magyar közoktatásügy szervezetének, történetének megírója az ő áldásos újító, észszerű reformokat tervező törekvéseit, melyek közül nem egy megvalósult, az általános haladás tényezőiül kell hogy felfogja s előnkbe állítsa.

Attól a percztől fogva, hogy tanárnak választatott, élete végéig, 60 éven át mindig foglalkozott módszertani kérdésekkel. Nines ebben a korszakban egyetlen valamire való lapunk, folyóiratunk, melyben tőle módszertani cikkek ne jelentek volna meg. Ezeknek összegyűjtése szinte a lehetetlenséggel határos. De gondolatainak legjavát abba a három értekezésbe tette le, melyet *A módszerről* czímen az akadémiában felolvasott s később külön is kiadott. Ez értekezései fognak alapúl szolgálni s azok a cikkek, melyeknek utána járhattunk.

1837 febr. 8-án megválasztatott a kolozsvári unitárius főiskola tanárának a historia, geographia és chronologia tanszékére. ² Ez időtől kezdődik áldásos működése, mely forduló pontot jelöl az unitáriusok iskolái életében. Kőváry már idézett könyvében egy néhány sikerült vonással rajzolja iskoláink s a tanítás azon korbéli állapotát. Nem voltak tankönyvek, nem volt a tanításban észszerű módszer, nem volt tanterv egységes, következetes rendszerben. Hozzáfög a leglelkesebb munkához az egész vonalon. Megindítja *Kék könyvtárát*, melyben részint eredeti, részint fordított vagy átdolgozott tankönyveket ad. Felhasznál minden rendelkezésére álló eszközt a tanítás ügye iránti érdeklődés általános felkeltésére. Megalapítják Magyarországon az *első* tanári kört, melynek ő oszlopos tagja s melynek üléséin a legtermékenyebb viták folynak tanügyi, módszertani kérdé-

¹ Miért és mikép írják a tankönyveket? Néptanítók Lapja. 1890.

² Az unitárius egyház Főtanácsának jegyzőkönyvei. 1837. 17. sz.

sekről. A tartalmasan és élénken szerkesztett *Nemzeti Társalkodó* és *Vasárnapi Újság* hasábjai megnyílnak tanügyi kérdések előtt. Ő a legnemesebb agitatiót fejt ki e téren.

Reformjait, újításait alúlról kezdi. A tanítás a kezdő években „a legfontosabb, legkényesebb mesterség“, abban a korban, a melyben kapott ránez örökre megmarad“. ¹ S a korabeli állapot, mikor az ú. n. classistákat praceptorok s csak a deáksságot tanították professorok, annyi fonáksságot mutatott, „mintha elvül tették volna, az alsóbb osztályokat oly rosszul tanítani, hogy majd a felsőbbeket minden törekvéssel se lehessen jól“. ² Hozzáfog az elemi oktatás tantervének újra szervezéséhez, — mondhatnók: megalkotásához — s 1839-ben benyújtja a főhatósághoz. Felméri, a méltán nagynevű paedagogus, ki a methodologus Brassait jobban ismerte, mint bárki más e hazában, azt mondja e tantervről: ³ „Mintha csak Comeniust, vagy Apéczei Cserit hallanók, kik a XVII. században hasonló hírokat pengettek. Ám azóta annyira elfelejtették ezeket a reform elveket, hogy Brassai javaslatain sokan megbotránkoztak . . . De az új rendszer Br. működése alatt oly erős gyökeret vert, hogy *lényegében ma is fennáll s az 1868. 38. t. cz. is tulajdonképen a Brassai-proklamálta elvekből indul ki*“.

Neki a tanulás és tanítás valóban életszükséglet, akár az evés, ivás, alvás. És fenségesen szép az a felfogása, melyet már 1837-ben olvasunk egyik czikkében, ⁴ mely a napjainkban is kísértő, általános világnyelv eszméje ellen irányul. Eltekintve attól, hogy a nyelvek különbsége a népek organikus, faji, éghajlati földrajzi és történeti viszonyain alapuló szükségképeni következmény s így a világnyelv sürgetői „következményt akarnak ok nélkül“, másfelől az értelmi gyönyörök gazdag forrásait dognák be, mert „a tanulásban a tudásvágy szakadatlan sarkalásai s ennek ismételt részletes kielégítései adják az örömet“. „Egy új nemű Pandora szelenezéje, melyből a tudás egyszerre az egész emberiségre kiterjedne, ezerszer gyászosb ajándék lenne, mint ama hajdani“. Mintha Lessinget hallanók, ki alázattal borúl teremetője elé s nem a tudást, csak a tudásra való őszinte törekvést kéri tőle! Már most figyelmeztet a nyelvtanítás ama

¹ Nehány szó az unitar. korondi 1841-i synodusáról. Nemz. Társ. 1841, II. félv., 13. 14. sz.

² U. o.

³ A magyar tanférfiak Nesztora. M. Paedag. Szemle. 1887.

⁴ Nyelvtanulás. Nemzeti Társalkodó. 1837. 6. 7. 8. sz.

hibás módszerére, melylyel ismeretlen nyelvet ép oly ismeretlen szabályokkal tanítanak. „Józan nevelési elvek“ szerint először az anyanyelvet kell tanítani, ennek alapján könnyű lesz egy idegen nyelv tanítása. Ez a felfogás azonban nem a latin ellen irányul, a mely irányt egyfelől helyesnek tart, de fél, hogy a fürdőlével a gyermeket is kiöntjük; csak a módszeres eljárás követelményeit szolgálja.

Nemes és eszményi volt az a harez, melyet az oktatásügy érdekében a conservatismus quietismusa ellen kezdettől hosszú időn át megharezolt. „Növelés a szó legszélesebb értelmében korunk főkérdése — mondja 1841-ben¹ — s ha az emberi nem oly korán gondoskodott a testi jók öröklését biztosító és szabályozó törvényekről, valóban jó volna már egyszer a lelki jókat, az ész kincseit sem hagyni, mennyiben rajtunk áll, a történet (véletlen) szeszélyes kezelésére“. Ez irányelvekkel üdvözli a korondi zsinat határozatait, melyektől a tanrendszernek, „ha a dolgot magát tekintjük, parányi, ha az alfokon maradást, honnan ide kelle szökni, óriási javítását“ lehetett remélni. S már itt és ekkor jelzi, hogy e kérdések fejtegetése neki „kedvencz tárgya“.

1844. ápr. 28-án, mint paedagogarcha, szabadságot kér főhatóságától, „hogy az iskolai szerkezetek tetteleges és tapasztalási ismerete öregbítésére önköltségén a némethoni jelesebb iskolákat megjárhassa“.² Hogy e tanulmányi út milyen hatással lehetett Brassaira, azt fejtegetni fölösleges. Sokkal később³ egy itt végig hallgatott matematikai előadásra ezt jegyzi meg: „Soha ideált ily szépen realizálva nem láttam“. 1844 elején az általa szerkesztett Vasárnapi Újságban⁴ már oly elveket érint, a melyeket sokkal később logikájában és módszerében megtalálunk. Kezdőnek természetrizji *rendszer*t tanítani nem lehet. „Mi a természeti tárgyakat eredetiségökben vagy midőn ez nem lehető, későbbre, jó képekben, mutatjuk meg a növényeknek, ébresztjük, gyakoroljuk figyelmöket a tárgyak minőségei észrevételében“. Ime a napjainkban már elismert s nélkülözhetetlenek tartott szemléltetés elve az oktatásban!

„Visszás eszelősség“ a geographia tanítását e kérdéssel kezdeni: mi a geographia? Nem egyéb ez, mint „a képzelt rendszeresség

¹ Néhány szó az unitáriusok korondi 1841-iki synodusáról.

² Az unit. képviselő Tanácsának jegyzőkönyvei. 1844. 124. sz.

³ Középiskolánk ügye. Budapesti Szemle. 1874.

⁴ Tudományrend a kolozsvári unitarium collegium alsóbb osztályaiban.

egy üdőtlen fajzata“. Mert micsoda gondolat, egy tudományt, mely emberi élteken keresztül folytatott szorgalom és fáradság gyümölcse, egy néhány odavetett szóval fogalmazni s ettől sikert várni akarni? Nem a tudomány értelmezését kell adni, hanem a czélt kell mindenek előtt kitűzni. (L. Logikáját, melynek 1. §-a a logika czélját tűzi ki). Ugyanitt igéri, hogy nézeteit s módszerét a nyelvtanításban „valamelyik élő nyelv grammatikájával fogja gyakorlatilag kimutatni“. *Okszerü vezére* 1841-ben meg is jelenik.

Å kolozsvári tanárok (Gáspár, Kovácsi, Brassai stb.) 1846 jan. 12-én megülték Pestalozzi első százados emlékünnepeét s febr. 1-én megalapították a *Nevelői kört*.¹ Ez volt az első tanári kör az erdélyi részekben. Brassai e körnek mindjárt az első ülésén indítványt tesz, hogy a valódi pestalozzizmus szerint, melynek lényegét a „természet-szerűségben és érzékeltető modor“-ban találja, minden tantárgyat közvetlenül a maga valóságában, vagy lehető legjobban *érezéktve* kell a növendék elébe adni s minden oldalról megvizsgáltatván, úgy vonatni le fogalmát, és nem üres fogalmat, a tartalomnak úgy szólva csak rámaját kényszeríteni először a szellemre. Főleg a földrajz tanítására czélez itt és sürgeti a térképek használatát Magyar- és Erdélyország földrajzánál is. Ámde nálunk akkor még nem voltak térképek. A kör fontosnak tartja a szemléltetés elvét s megbizza őt és Gáspárt, hogy tegyék meg *Sydown*-nál a szükséges lépéseket a kör megbizottjaiként térképek készíttetésére. Egy későbbi ülésen² már jelentik, hogy eljárásuk eredményes volt s a kör így jutott Magyar- és Erdélyországot ábrázoló térképekhez. Még ebben az évben felajánlja Brassai, hogy lapjában legszívesebben tért nyit a *nevelői kör* ügyeinek tárgyalására, mit a kör köszönettel fogadván, lapja hivatalos közlönye lesz a körnek.³

Rá kellett röviden mutatnunk ennek a körnek termékeny munkálkodására, mert vezére, éltető lelke Brassai volt. Látjuk, hogy a tényleges állapotokba nem nyugszik bele, hanem kutatva, keresve a tanrendszer és módszer félszégeit, segíteni próbál mindenütt.

Brassai nagy részt autodidakta. Tanítását csak egészen fiatal gyermek korában vezette apja, még pedig, mint maga mondja, „egészen eredeti módon“, „a gyermek önerejére s figyelmére vala

¹ Vasárnapi Újság. 1846. 616. sz.

² Vasárnapi Újság. 1846. 646. sz.

³ U. o. 618. sz.

ítalva“. ¹ Ő nem sokat részesült a nyilvános iskolázásnak sem előnyeiből, — ha ugyan voltak ilyenek akkor — sem káraiból. 12 éves korától jó részt magára volt hagyatva. S a magán úton való tanulásnak hátrányai mellett az az előnye minden esetre megvan, hogy több alkalmat nyújt önálló megfigyelésekre, elmélyedő gondolkodásra és elmélkedésre a tanulmányok természetéről, módszeréről. Vegyük ide még azt a Lessinghez méltó nyilatkozatot az értelmi gyönyörök forrásáról, a kielégíthetetlen tudásszomjról, ennek szakadatlan kielégítéséről s azt hisszük, természetes magyarázatát adtuk annak, hogy ő, mint sok más tudományban, a módszer kérdésében is eredeti, járatlan úton járva, állandó, maradandó beesít teremtett.

Rendkívül érdekesek a módszerére vonatkozó nyilatkozatai. *Ingyen tanító francia nyelvemesterét* (1863.) Schwiedland Frigyes, egy másik francia nyelvtan írója, szigorúan megbírálta. Br. nem hagyja szó nélkül e bírálatot, felel rá. Érdekemben áll — úgy mond ² — tudományilag magasabb szempontból az, hogy saját magam találta, és a mennyire egy embertől telik, tökélyesítette módszerem a nyelvek tanításában hitelét ne veszesse“. Elmondja aztán, hogy korunkban a realékra irányult nagyobb figyelem megnyirbálta a nyelvtanulásra fordítható időt. Ezért ezélja a nyelvtanulás könnyítése. „Ez volt az a pálya, a melyre indultam, melyet soha el nem hagytam s a melyen ma is haladok. *Állított encyclopaedismusom kulcsa az, hogy nekem csak egy tárgyam, egy tudományom van: a módszertan* elméletben és gyakorlatban . . . Nem mondom én, hogy több tehetségem, még csak azt sem, hogy több kedvem, de igen ám, hogy több időm volt tanulni, mint gúnyolóim nagyobb részének, miután sem házi gondok, se a világ és társaság elszórásai nem vettek igénybe . . . Azonkívül egész életemben oly hivatalaim voltak, melyek a tanítás folytonos gyakorlatában tartottak s magán foglalkodásaim legnagyobb részének is ugyan a volt a tárgya. És minthogy mindezeket meg nem szakadó vizsgálódással s elmélkedéssel és mások munkái s működése figyelmes számbavételével kísértem, nem lehetett, hogy a methodicába meglehetősen mély belátást ne szerezzek magamnak. Figyelmemet legelőbb is és legtartósabban a nyelvtanítási fogyatkozások, mondjunk többet, ferdeségek vonták magukra“. A realismus térfoglalása az ifjúság rovására történt s „ennek a vállára

¹ Egy falusi pap. Unitárius Közlöny. 1888.

² Halljunk szót! (A francia nyelvtanok ügyében.) A Hon. 1863. 115—118. sz.

akkora terhet rakott, hogy a serdülő kor, melynek nőni, fejleni érni, s közben pihenni kell, bénulás nélkül el nem viselheti. „Ha több terhet rakunk, több eredményt várunk, az eszközöket is tökélyesítsük amannak elhordozhatására, emennek megnyerhetésére . . . Ilyenmű tapasztalások és elmélkedések tétették *életem egyik főfeladatává* a nyelvtanítási eszközök tökélyesbítését . . . Nem mentem neki, „hú bele Balázs“ a dolognak. A philosophiát, főkép a psychológiát, mint a melyen nyugszik a methodistica épülete, igyekeztem alapnak tenni. Nyelveket tanultam és tanítottam, részint, hogy a feladat nehézségeivel, részint, hogy az elhárításukra tett eddigi kísérterményekkel behatólag megismerkedjem. Ezek után az előzínények és készülétek után, mi nem egy, nem tíz és nem húsz esztendő munkája volt, alkalmaztam az *egészen saját magam találta* módszert elsőbben a latin nyelvre, azután a németre . . . s könyveimet, a hol egyszer bevették, csupa módszeri tekintetből, tanításügyi szempontból nem is eszerélték fel mással“. Brassai méltán sokat tartott módszerére s gyakran hangoztatja eredetiségét. Így *Módszere* végső soraiban: „Mindez egy ~~élet~~ tapasztalásának eredménye s szerkesztése alatt egyetlen egy methodikus könyvet fel nem nyitottam. Ennyiben igényt tartok az eredetiségre“. Másutt megint: ¹ „Megtanultam a *magam erején* vagy 8–9 nyelvet, . . . sikerrel tanítottam és tanítottam felügyeletem alatt másokat, különböző életkorúakat idegen nyelvekre . . . Ehhez járúl, hogy én az idevágó német, francia, angol irodalmat meglehetősen ismerem és a nyelvtanítások különböző módját magamon és másokon megkísértettem“.

Módszertani elméleti nézeteit csak később foglalja össze. Előbb tankönyvekben gyakorlatilag mutatja be. Ir egy latin nyelvtant, mely azonban nyomtatásban nem jelent meg, és egy német nyelvtant két kötetben,² mely számos kiadást ért. Később francia nyelv-

¹ Középiszkoláink ügye. Budapesti Szemle. 1874.

² Az *Okszerű Vezér* módszertani elveinek következetes alkalmazása. Részletes ismertetése nem tartozik ide. Hanem mélyenjáró és eredeti gondolkodásmódjának bemutatására legyen szabad megemlíteni, hogy a mit a német tudósok közül *Kern* és *Burghauser* a 80-as évek óta, az u. n. *összevont mondat* régi elméletében kárhoztattak, azt Brassai már 1847-ben, német nyelvtana 2. részében, tehát jóval előttük hirdette. Szerinte az ilyen mondat, mint *Ich sitze und schreibe* nem összevont mondat, mint a hogy azt a német nyelvtudósok tanítják. (Okszerű Vezér. II. r. 1847. 162. l.) 1856-ban (II. r. 2. kiad.) a bevezetésben azt mondja az efféle mondatokra: „Igaz, hogy szélyvel lehet azokat több mondatra szedni; de abból még nem következik, hogy eme szét-

tant is írt (*Ingyen tanító franczia nyelvmester*), melynek azonban csak első kötete jelent meg. Mindezekben a könyvekben a módszer eredetisége s a régi sablonokkal való teljes szakítás a legjellemzőbb sajáttság s egyszersmind magyarázata annak, hogy Okszerű Vezérét kivéve, más nyelvtanát nem igen használták.

1837-től körülbelül 1860-ig túlnyomólag a tankönyv írásra szenteli idejét. Itt volt legérezhetőbb a hiány, itt kellett első sorban segíteni. 1860-tól kezdve gondolhatott arra, hogy módszertani elveit, melyeket a gyakorlatban már hirdetett, elméletben is összefoglalja. S míg a 60-as években egyfelől a nálunk is terjedni, hódítani s rombolni kezdő metarialismus ellen fáradhatatlan küzdelmet fejt ki, másfelől rendezni kezdi a módszerre vonatkozó ama gondolatait, melyekkel kisebb cikkekben, könyveiben már előbb találkozunk. Egyik ilyen kisebb cikkében¹ 1861-ben már módszertani elveinek mintegy kivonatos rövid összegezését találjuk. Az egyházi autonomia visszanyertével rendezés alá kerül ez időben az iskola ügye is. A rendezésben a következő irányelveket ajánlja: 1. Az iskola nemesak tanító, hanem és főképp nevelőintézet. 2. Mint tanító inté-

szedett részekből állanak. Egy darab fát három hasábra lehet hasítani, de ki merné állítani ama darab fa egész korában, hogy *három* hasázból áll". A *módszerről* szóló III. értekezésében (1869.) egy aljegyzetben eszépösen kikel az „összevonás» elmélete ellen, mely nem egyéb, mint ehimaera. Ugyanez elveket hirdetik Burghauser 35, Kern 14, nálunk Halász 49 (Magyar nyelvtan. II. r 1896.) és Erdélyi Lajos 50 évvel *utána* (Az összevont mondat modern szempontból. 1898.). Jól mondja Erdélyi Lajos (id. m. 8. l.): „Mielőtt legalább német földön, a nyelvtudomány classicus földjén, hangsúlyozta volna valaki tudtommal az „összevont mondat» névvel jelölt elmélet helytelenségét, vagy legalább fölöslegességét, nálunk Brassai, a *magyar mondatannak még mindig nem eléggé méltányolt művelője*, már elítélte, tönkretette e tant". Másutt megint (id. m. 33. l.): Tanái, „úgy látszik, nem hatottak, mivel különben is csak mintegy odavetettek voltak". Ime megint azzal az eléggé nem kárhoztatható jelenséggel találkozunk, melyet már aesthetikai munkássága fejtegetésénél láttunk! Ott felismeri az associatio rendkívüli fontosságát aesthetikai dolgokban 34 évvel a német Fehner előtt s a magyar írók (Gyulai, Beöthy, legújabbban Pekár *Positiv aesthetiká*-jában) csak a német tudós nyomán szereznek tudomást e tanról. Emitt 50 évvel ezelőtt hirdeti az „összevont mondat» elmélete helytelenségét s a magyar tudományba (Halász, Erdélyi) csak a német Kern és Burghauser nyomán tör utat magának a helyesebb elmélet. Bizony helyesen mondta Erdélyi (A hazai bölesészet jelene: 175. l.) már 1857-ben: „Reszketek ama szellemi szolgaság előtt, hogy eszméink, gondolataink sincsenek, mielőtt idegen (= német) könyvet át nem lapoztunk".

¹ Rövid elmélkedés az iskolaügy felett. Keresztény Magvető. 1861.

zetben az első mētelyt, az encyclopaedismust kerülni kell. 3. Tan-tárgy minél kevesebb, de minél jobban tanítva. 4. Az ismeretek átadásában s az eszmék kifejtésében következetes és genetikus mód-szer követendő. 5. A tárgyak 3 főcsoportra osztandók: classicus nyelvek, mathematica, historia. 6. Utóbbit inkább kedveltetni, mint szoros értelemben tanítani. 7. A tanításban kerülni a pedanteriát és a felületességet. 8. A tanítás modorában ne kövessük a szakfésnét, vagy majorosnét, ki a libáját tömi; még a galambot se, mely fiókaút szájából éteti; de igenis a kotlót, mely esirkéit mindjárt a magok lábán jártatja s maguktól enni szoktatja“. 9. A növelésben az alap-eszme a tisztelet és a természetes úton kivívott és elismertetett tekintély. 10. A tanulók közti viszony contubernialis; a tanulók és tanítók közti patriarchalis; ezeké egymásközt aristocratialis.

Ez eszmék „melyek nem egy helyt méltányló, sőt helyeslő figyelemmel találkoztak“ -- mint maga mondja¹ -- így röviden és kifejtés nélkül nem nyújtanak fogalmat arról a gazdag tartalomról, mely e kereteket mintegy megtölti. Pedig a módszerről szóló három értekezésének az itt felsorolt 8 első pont képezi alapját.² A 10. pontot bővebben nem fejtegette. A 9. pontot, melyet a nevelés alapeszméjé-nek és sarkkövének tekint, egy kis ezikkben³ tárgyalja, melyből *A módszerről* keletkezési idejére nézve megtudunk annyit, hogy ekkor már egészen készen volt értekezése, melynek két utolsó része csak ezután jelent meg. Ismerkedjünk meg már e három értekezés vezető gondolataival.

A módszer értelmezésével kezdi. Módszer „jelentí azt az ok-, ezél-, és szabályszerű eljárást, melylyel valami tudományos míveletet a legjobban és előnyösben hajthatni végre“. Szűkebb értelemben a *tannódszer* „az a mívelet, hogy bizonyos ismereteknek egy tárgyra vonatkozó sorát egyik egyén a másíknak szellemi birtokába adja“. Elveket a módszerre nézve adhat a *speculatio* és a *tapasztalás*. Mert a *methodus* tapasztalati fogalom, de irányítíje a böleselet, „az ész egyenes és közetlen tudománya“. Ennek pedig a módszere lényegesen *deductiv*. De a *deductiv* eljárás feltétele az értelmezett dolog lehetsége. E szerint már kérdés, hogy lehetséges eszmét foglal-e magában a módszer fennebb adott értelmezése? Azaz adhat-e egyik egyén a másíknak eszméket? Az eszmetársulás törvénye alapján

¹ Még egy kis elmékkedés az iskola ügye felől. Keresztény Magvető. 1868.

² U. o. 222. l.

³ U. o.

lehetséges, hogy egyik egyén a másikat bizonyos fogalnak birtokába helyezze s ezzel ki van mutatva a fennebb adott értelmezés lehetsége. A fogalom átruházásánál az átadó (tanító) „jeladó, sugalló, vezérlő, ösztönző“ szerepet visz, az átvevő (tanítvány) alakító, testesítő, alkotó, végrehajtó szerepet. Tehát a tanítás fő jellemvonása az, hogy *mesterséges*, a tanulásé az, hogy *természetes*. A tanító főkelléke az *ügyesség*, a tanítványé a *figyelem, jó akarat és készség*. A tanító és tanítvány s a gazda és földje közötti viszony meglepően hasonló. „Itt is, ott is egyfelől a mesterség, másfelől a természet: a tanító is, mint a gazda, csak magvakat vet el, melyekből a tanítvány elméjében ismeretek teremjenek, mint gabona s más ternék a földben; mindkét féle mag-nak kelni, sarjadzni, gyarapodni, érni és mindezekre elégséges idő kell, míg a kész termés várja az arató sarlóját“. Két tévedést találhatni itt. Némelyek t. i. a mesterségbe, mások a természetbe helyezik minden reményüket. Azokra „intő és elrettentő“ példa a philantropistáké. E helyett jött egy másik divat, melyben „most fuldoklik a fiatal nemzedék, az hogy hétágú töleséren akószámra tölték a tudományt — helyesebben encyclopaediát — a tanuló fejébe. E javaslatok „az emberi elmét egy nagy szivaesnak képzelik“. Holott „egyedül helyes felfogás szerint egy dialytikus hártárhoz hasonlíthatni az eszet, minők az állati és növényi szervezet sejtthártyái és szövetei, melyek a velők érintkező tápszert nemcsak beszívják, hanem önjerejükkel fel is dolgozzák és különféle életnedvek minőségében izzadják ki“.

Az átsajátítás eszméje az idővel való böles gazdálkodás elvére vezet. De ez nem türelmetlenséget jelent; mely sehol sem károsabb, mint a tanításban. A pszichológiai processusok ép úgy kívánnak időt, mint a physiologiaiak. A gazdával való hasonlat itt is talál. Ez sem várja, hogy tegnap vetett magja ma már szárba induljon. A tanító is kudarezot vallana, ha a félig fogant eszmékbe próbálná a továbbiakat oltogatni. Az igazi tanrendszer sikeres és üdvös jelszava: *Keveset, jól és lassan!* De a világ az encyclopaedismus útjára indult s jelszava: mindentől valamit. Valóságos „kóstoltató módszer“, mely nem fér meg az alapos és eszmiévelő tanítással. E két követmény: *sokat és jól* nem fér össze s a felállított elvnek csak a tárgyak megválogatásával lehet eleget tenni.

A választást elvek kell hogy vezéreljék. A tanításnak ezélja van, melyet el kell érni, tehát „a ezélt legjobban megközelítő tanulmányokat kell hogy válasszuk“. A tanítás ezélja „a tanítvány szellemi tehetségeinek felébresztésében s bizonyos irányban való működ-

tetésében áll“. Végezélja „mivelt elmék formálása“. „Az igazi miveltséget nem az ismeretek sokasága, hanem korlátolt számú, jól rendezett, ép, egészséges eszmék s a megszerzésökben és ez által szoktatott, élesített és szaporító, érlelő tehetség jellemzi“. Ez a fogékonyság az összes szellemi erőknek arányosan és összhangzatosan kifejlett voltában áll“. Tehát annak a tanulmánynak kell elsőséget adnunk a másik felett, a mely az elmének több tehetségét veszi igénybe, mint a másik“.

Csak ez elv szolgálhat zsinórmértékül a választásnál s nem a szükség és a haszon, mint a hogy a paedagogiai realizmus, materializmus vagy utilitariamismus állítja; hiszen „a középiskolai tanulmányok között egyetlen egy sines, melynek a jövőndő bárminemű pályáján egyenes hasznát venné a tanuló s minél fogva valamelyikök valóban szükséges volna“.

A választásnál első a *nyelv*. E mellett szól a consensus gentium mellett egy argumentum ontologicum. „A nyelvtanítás ugyanis a módszer tökélyeinek a legteljesebb képviselője, azaz az emberi elme minden tehetségeit . . . minden fokozatokon át teljes számmal fejti és gyakorolja“. Hát még az irodalmak! „A képzelődés gazdagítását és fegyelmezését, az indulatok katharsisát, az érzelmek bensőítését, az ízlés finomítását, az akarat buzdítását és nemesítését“ az irodalom tanulmányozásától várjuk. „Százszor megtúmadott s ugyanannyiszor diadaloskodó igazság az, hogy e tekintetben az ó görög és római irodalom versenyzők nélkül foglalja el az első helyet“.

Ezután következik az a tanulmány, „a mely a nyelvtanításban legkevésbé gyakorlott tehetséget fejti“; ez a dedukáló tehetség és a szoros következtetések mestersége, a *mathematikai tudományok*. Harmadik sorban jó a *történelem*, mely csak az emlékező és képzelő tehetséget gyakorolja s végül a *természeti tanulmányok*. Ezeket sem mint parergont, sem mint előkészítő tanulmányt sikeresen tanítani nem lehet s ész és tehetségfejtő és gyakorló becsük sokkal kevesebb lévén, besorolásuk ártalom nélkül nem történhetik, s így a „gymnasiumi tantervbe befoglalni nem lehet és nem is kell“. Azért legyenek ezek csak facultativ tanulmányok“.

Ezekben felelt meg a *keveset* elvére.

Második kérdés ez: *hogyan tanítsunk?* E kérdésre adandó felelet a *jól* és *lassan* elveit fejtegeti. „A tanító“ az eszmék kelmeit illően és ezélszerűen elkészítve a tanítvány eszének, mint psychologiai gépnek átadja s aztán minden további béártás nélkül elhagyja,

hogy önállóan s rendszeresen dolgozza fel eszmévé“. De hát mikép készítse el a tanító az eszméket úgy, hogy aztán bizvást átadhassa feldolgoztatás végett a tanítvány gondolkodó gépének? s mennyi eszmét?

Egyszer egyet! Még pedig azokat válasszuk először, „a melyeken legkitűnőbb az önállóság, különlét, függetlenség jegye“. A nyelv-nél pl. következő eszmeegyének állanak választásra: betűk, szótagok, szavak és mondatok. Már itt a legfüggetlenebb, különváltabb, önállóbb egyén a mondat. Itt kitér a nyelvtanok legismertebb szerkezetének kritikájára. Kühner pl. a latin alaktan első leczkájében a beszédnek mind a 8 részét tárgyalja s így nem „egyszer egyet“, hanem egyszerre 8 eszmét ad át „alapítatlanúl és elkészítetlenül“ a tanulóknak. „Struczygymor és marhabendő kellene ilyes eljárás fogyanatosítására“. Másutt egy §.-ban az ígék módjait, személyeit, számaint, a 11. §.-ban a főnevek felosztását, a 13. §.-ban a 6 easust és 5 cjegetést. A matematikában az egyszeregy elve az *Euklides elemében* van legtökéletesebben, legtisztábban megtartva. A Moenik divatos könyveiből hiányzik ez elv, s így az észfejtés“. A történelem eszmeegyénei a *tények* olyformán csoportozva, hogy együtt bizonyos egységet, olykor drámai eseklevényt állítsanak elének s így *egy eseményt* alkotnának. Az időszakokba csoportozott tények eszmeegyénei mindjárt kezdetben ismertnek teszik fel azt, a mit a tanuló csak ezután tanúl meg (hysteron proteron). A physika már iskolázott, megerősödött elmének való. A vegytan átmeneti állapotban van; a régi eszmeegyénei ma már használhatatlanok, az újak még ninesenek tisztába hozva. A természetrajzban az osztályok, jelesen a fajok az eszmeegyének. Ez elv ellen vétének a tankönyvekben gyakran előforduló, hysteron proteron, ignotum per ignotius nevek alatt ismeretes hibák. Legyenek az eszmék a tanuló elméje érettségéhez szabottak. Tanítsunk egész igazságot úgy, hogy állításainkban se tárgyi, se alaki hiba ne legyen. Ilyen hibák pl. az u. n. „hangoztató módszer“; az a magyarázat, hogy az l, m, n, r azért folyékonyak, mert más betűkkel összeolvadnak; a latinban az accentus és quantitas folytonos összezavarása; az az állítás, hogy a II. declinációra tartozó szavak us, um, er-ben végződnek, holott az us rag, az er a törzsök vége. Tanítsunk mindent a maga neme és módja szerint, azaz a tanítandó tárgyak vagy képek, fogalmak és ítéletek szerint az ismertetésnek különböző módjaival és eszközeivel. Ezek a szemléltetés és a szóbeszéd; utóbbi módszere a katechetikai. Min-

den fogalmat a maga neme (ősiek, szerzetek) és természete szerint kell elkészíteni. A készítés módjai az analysis, synthesis, inductio és deductio, hasonlítás és különböztetés és a származtató mód.

Ezek az elvek az eszmék *elkészítésére* vonatkoznak. *Rendezésük* elvei a következők: Legyünk fokozatosak. Sohase előlegezzünk (hysteron proteron). Legyünk következetesek. Ismételjünk czélszerűen. Csoportozzunk óvatosan.

Íme a módszerről tartott három akadémiai felolvasásának rövidre vont eszmemenete. Gondolatai fejtegetései közben igen tanulságos kitérésekre vesz magának alkalmat, mi közben hol különböző nevelési irányzatokat, hol az általános tankönyvszerkesztés hibáit bírálgatja. Így állítja szembe a humanus és utilitarius irányú középiskolát, s míg annak formalis képzését oly szépen fejtegeti, ezzel szemben talán szűkkeblű lesz. Ő a régi classicus gymnasium híve, mely ellen a század közepe óta mind élesebb támadások intézteknek. A modern kor az étellel közvetlenebb összefüggésben álló tudományt követel az iskolától s nincs elég nyugodtsága arra, hogy a kevésbé realis és anyagilag nem mérlegelhető formai képzést kellőleg megbecsülje. Az új irány az iskolába viszi a *nemzeti eszmét* és a gyakorlati hasznot is hajtó *természettudományokat*. Ezeknek helyet, időt kell szorítani s ezt csak a classicus tudományoktól veheti. S ezért a míly heves a támadás, ép olyan heves a védelem. Brassai a védők sorában áll. A természettudományok iránt nem eléggé igazságos s elég feltűnő, hogy a nemzeti eszme korszakalkotó feltűnéséről mintha nem venne tudomást, mintha kevésbe vagy semmibe sem venné fontosságát.

Bármily tanuságos lenne ismertetni a tankönyvírás részletes kritikáját, mellőznünk kell most.

Ez elvek szigorú szemmeltartásával alkotta meg tankönyveit, s így pl. *Okszerű vezérében* szigorúan szem előtt tartja az *egyszerűt* s az egyszerű mondatnak az elemzés és szerkesztés útján lépésről lépésre való bővülését egészen a körmondatig, melyet más nyelvtanírók nem tárgyalnak nyelvtanaikban. Ez eljárást Felméri¹ igen szépen jellemzi: a tanuló „megtanulja egyesíteni az elemzés és szerkesztés fogásait, még pedig oly szerencsével, hogy a mint e sorok írója saját tapasztalásából mondhatja, a tanuló minden órán, minden lezckén megérzi, hogy a könyvből valami újat és olyat tanult, a

¹ A magyar tanférfiak Nesztora. Magyar Paedagogiai Szemle. 1887.

mi régi ismereteihez nem esetlegesen illeszkedik, hanem velök szerves módon egybeolvad“. A 2. kiadás megjelenésekor Felméri ezeket írja:¹ „Valóban Br. belevitte e művébe szelleme kritikai erejének, tanúltságának és tapasztalata gazdag tárházának a színét, javát. Más országban egy ily kimagasló értekezés-sorozat néhány év alatt is több rendbeli kiadást érhetett volna“. „A *hogyan tanítsunk* kérdésre feleletül oly elveket állít fel, melyek a világ bármely paedagogusának becsületére válnának“.² Tankönyveiben „minden lapon megtaláljuk a szoros következetességet, a soha nem botló igazságot, a tudás vágyát, mindig ingerlő fokozatosságot s az észfejtő és világos rendezetet: a tankönyvírás oly erényeit, melyek így egy csoportban bármely nemzet tankönyvírói közt előkelő helyet biztosítanának Brassainak“.³

Ezek alapján nevezi Felméri Brassait hazánk *első methodologusának*, mert nincs paedagogusaink között senki, ki a módszer kérdésének tanulmányozását annyira élete feladatává tette volna, mint ő. Brassai ismerte nemesak a philosophiai elveket, melyek a módszer kérdésében tanácsadó szerepet visznek, hanem ismerte a gyermeki lélek fejlődő, bontakozó ismerő tehetségeinek határait, korlátait is. És ismerte, még pedig alaposan autodidaxis és tanítás útján, a tanítandó tárgyak mindenikét. Meg voltak tehát benne mindazok a kellékek, melyek a módszer kérdéséhez hozzászólásra feljogosítanak. Felméri e fontos kellékek közül nem emeli ki eléggé a lélektanit. Mi ezt Brassainál annyira fontosnak tartjuk, hogy módszerét e tekintetből egyenesen *lélektaninak* merjük nevezni. A *keveset, jól és lassan* három főelvének folytonos és szakadatlan hangsúlyozását úgy az elméletben, mint tankönyvírói gyakorlatában e lélektani alap nélkül nem érthetjük. A *keveset* elve abban a másikban esüsesodlik ki, hogy *egyszer egyet*. Ez pedig a tudatnak azon a természetén alapszik, hogy egyszerre csak egy képzet lehet a tudat látáskörében, a többiek a tudat küszöbén alúl maradnak. Miként a szem egyszerre csak egy tárgyat lát a kellő világossággal s a többieket csak homályosan és körvonalaiban, úgy a tudat is. Csak azok a képzetek vannak tisztán és világosan a tudatban, a melyek épen a középpontjába esnek. A tudatnak ezt a természetét a *tudat szükség-*

¹ Erdélyi Múzeum. 1892. 489—491. l.

² A magyar tanférfiak Nesztora. M. Paedag. Sz. 1887.

³ Erdélyi Múzeum. 1892.

nek (Enge des Bewusstseins), vagy *Groos*¹ találó szavaival a tudat *monarchikus berendezettségének* nevezhetjük. Ha igaz ez a felnőtt ember iskolázott felfogó tehetségéről, mennyivel inkább igaz a gyermekiről, a mely a bontakozás, sarjadzás, fejlődés nagy kiméletet és figyelmet igénylő állapotában van. A mai utilitarius nevelési irányzat, vagy a mint Brassai nevezi, „kóstoltató módszer“, didaktikai materialismus, encyclopaedismus egyenesen lélektani képtelenséget követ el, midőn ez elv ellen cselekszik. Épp úgy az e szellemben író tankönyvírók, kik egyszerre több eszmét, vagy képzetet adnak át a tanítványnak elsajátításra. Ily lélektani botlás az is, hogy az ex omnibus aliquid elve mellett a realis tanulmányok növekvő térfoglalása következtében a tanulónak nem engedünk elég időt arra, hogy az ujonnan fogant képzetek in succum et sanguinem, húsává, vérévé váljanak. Hogy minő eredményeket várhatunk, ha félig fogant képzetekbe újakat próbálunk oltogatni, azt a földművelésből és kertészetből vett kiválóan találó hasonlat elég világosan mutatja. Ez a lélektani tapasztalat indokolja tehát a *lassan* elvét. Új eszmék csak megerősödött s mivoltukban és lényegükben kialakult és világosan felfogott képzetekhez fűződhetnek, de a fogamzáshoz és megerősödéshez idő kell. Ezt tanuljuk az associationnak a szellemi élet egész világára kiterjedő fontos elvéből. Azok az elvek, melyeket Brassai a *jól* érdekében az eszmék elkészítésére és rendezésére ad, mind a lélektani associatió alapúlnak, a melyen egész lelki világunk felépül s melynek fontosságát, aesthetikai tekintetben is, közöttünk ő hirdette először.

Ez az ő módszertani három főelvének: *kevészet, jól és lassan* lélektani magyarázata. Azok a cikkei is, melyekben módszere megjelenése után a középiskolai oktatás kérdéseivel foglalkozik, részben alkalmazásai, részben magyarázata ez elveknek. Már franciaia nyelvtana megjelenése után azt írja könyvéről, mely azonban mindenik nyelvtanára talál: „Olyan nyelvtan, mint az *Ingyen tanító*, csak egy van a maga nemében, *miután módszere kirekesztő sajátom*. Összeállítására több készületbe, fáradtságba, bajba, utánjárásba és időbe is került, mintsem utánzásától tarthatnék egyhamar“.² A nyelvtanítás ez ismertetett módszere érdekében küzd később is Salamon Ferencz (Középpoktatásunk reformja. 1873.) ellen;³ míg egy másik cikkké-

¹ Einleitung in die Aesthetik. Giessen. 1892.

² Halljunk szót! (A franciaia nyelvtanok ügyében.)

³ Középpoklatásunk ügye. Budapesti Szemle. 1874.

ben¹ azon törekvések ellen kel ki, melyek a régi classicus iskolába a paedagogiai positivismus tanait igyekeznek bevinni (Bokor József, A középiskola eszménye. 1874.) s az iskolát fly módon akarják a kor tudományos mozgalmaihoz közelebbi viszonyba helyezni. A classicus iskola és módszere érdekében szólal fel rectori beszédjében is,² melyben a középiskola ezélját, a formalis képzést hangsúlyozva, állítja, hogy nem a tudomány tömése és tölesérezése az iskola ezélja s nem az ismeretek terjedelmes és mély voltával mérjük meg, hogy elérte-e ezélját az iskola, hanem a tanulók tanulékonyságával, könnyen eligazodó, nyomon járó elméjével, helyes, egészséges ítéletével. A nyelvek a módszer minden elvének legtökéletesebb képviselői. De látja a classicus nyelvek tanításának sikertelenségét. Ha e sikertelenség oka a tanulóknak a nyelvek iránti ellenszenve volna, elállana azok *kötelező* tanításától is; de helyökbe nem a természettudományokat, hanem a modern nyelveket ajánlja, melyektől jó módszer és jó tanító mellett épen azt az eredményt várja, mint a classicus nyelvektől. De mégis megjegyzi a görög ellen megindult hadjárat alatt: „Ha a görögöt kiküszöbölik, halálharangja kong vele a humanismusnak. Mert egyetlen egy érv sincs a görög ellen, melyet a cultura jelen viszonyai között változatlanúl ne lehessen alkalmazni a latinra“. Minthogy a realiak mind előbbre nyomuló térfoglalását látja a classicus nyelvek hátrányára, még inkább van oka módszerét ajánlani. „Én tanítva és tanulva a grammatika terén, bátran mondhatom, minden módszert átpróbáltam és elméleti átvizsgálásukra is egy élet hosszát fordítottam. Ha hát tanulmányaim következtében s eredményeül állítottam össze *egy a többiek mindnyájától különböző módszert* és egy pár modern nyelvre alkalmazva kipróbáltam és sikerességéről lelkiismeretesen meggyőződtem, önhittség gyanúja nélkül állíthatom, hogy az a módszer a classicus nyelvek terén is sikert aratna s a feljebb jelölt követelményeknek eleget tenne“. S miként Lessing Voltaire-nek, ő is fogadást ajánl a nyelvtanároknak: „Fogadok a classicus nyelvek bármelyik tanárával, a ki a keztyűt felvenné, hogy én, akár egy, akár egy csoport ífjat, a kik egy szót sem tudnak latinúl vagy görögül, az én módszeremmel a két nyelv közül valamelyikben félév alatt annyira viszek -- hetenként egyenlő számú órákat véve — a mennyire ő bevett grammatikákkal, Kühner-

¹ Még egyszer a középiskola ügye. Budapesti Szemle. 1875.

² A classicus nyelvek tanításáról. Budapesti Szemle. 1876.

Szepessyt sem véve ki, egy év alatt*. Vajjon felvette-e valaki a keztyűt vele, nem tudjuk; de vállalkozása sikeréről alig lehet két-ségünk.

Még rectori programm-beszédjéről¹ kell megemlékeznünk, melyben egy akadémiái felolvasással szemben kikelt az ellen a felfogás ellen, hogy az egyetemi tanár ne csak maga törekedjék új dolgokra a tudományban, hanem hallgatóit is új dolgokra vezesse. Ez a követelés — szerinte — felesleges, jogtalan és képtelen. S éppen ezért nevestől-testestől kiküszöbölve szeretné látni a *pályadíjakat* is. S már itt a mellett nyilatkozott, hogy a *nők előtt is megnyissák az egyetemet*, a mi csak 1896-ban történt meg s már itt, legelőször ő, íttalt arra, hogy az egyetemnek nincs theologiai kara, a mely hiányon a legutóbbi évek törekvései némileg segítettek már.²

¹ Acta reg. scient. Universitatis Claudiopolitanae anni 1879—80. Fasciculus I. Kolozsvárt, 1880. 49—87. l.

² Márky, A kolozsvári m. kir. Ferencz-József tud.-egyetem története és statistikája. Kolozsvár, 1896. 56 l.

DR. GÁL KELEMEN.

Koronka József élete.

(Második közlemény.)

Gymnasiumunk anyagi ügye is a régihez képest fellendült alatta. Gymnasiumunknál pénztár szervezetet s intézetünk számára alapítványok tétettek, u. m. a Konez János alapítvány 1853-ban, Sándor Józsefné Finta Rákhel 500 mfrt alapítványa 1853-ban, ifj. Demeter János alapítványa 1855-ben, Augusztinovich Sámuelé 1846-ban, Gaal Abel-alap 1856-ban, Ágoston István alapítványa 1857-ben, Szentiványi György és neje 200 frtos alapítványa 1860-ban.

Helyén való itt megemlékeznünk Koronka Józsefnek az ifju Demeter János hagyománya ügyében, a hagyományozó végrendeletének apja által történt megsemmisítése miatt felmerült perben folytatott küzdelméről, annál inkább, mert némelyek e perben az ő részéről egyházi főhatóságunkat megillető előzetes értesítés nélkül való eljárásában gymnasiumunkkal szemben rossz akaratot, maga iránt pedig önzést láttak. Nagy alakunkat pedig ily váddal terhelteni engednünk nem szabad.

Ez alapítványnak hosszas, bonyodalmas története van. Itt csak azt említjük fel, hogy a hagyományozó atyja, id. Demeter János, a megsemmisített végrendelet helyett 1847-ben más végrendeletet csinált és ebben a mindkét rendű végrendeleti végrehajtónak, Rácz Gergelynek, gymnasiumunk és a muzsnai ekklézsia nagyfokú károsodását okozó intrikájára helyet adott Péterfi László utódai részéről egy kétes jogu követelésnek, azzal, hogy a végrendeletbe felvette néhai fiának, ifj. Demeter Jánosnak egy régebbi 3422 Rfrtra menő kétes tartozását, mely összeggel gr. Degenfeld Miksánénak, gr. Teleky Annának lett volna adósa, ki aztán feljogosította volna Péterfi László enyedi tanárt a nevezett összegnek a számára való felhajtással annak fejében, hogy jóval azelőtt a grófné gyermekeinek nevelője volt. Erre Péterfinek semmi írása sem volt a kezében. Utódai tehát a törvény előtt jogos követeléssel csak a nevezett összegnek id. Demeter János által fia tartozása fedezésére a végrendeletbe történt felvétele után léphettek fel. Fel is léptek. Fellépésük végeredménye aztán az lett, hogy az ily formán peressé vált hagyatékból az 1857-ben hozott törvényszéki határozat a 3422 Rfrtot Péterfi László utódai számára megfizetni rendelte. Azonban a törvényszék rendelete nem hajtatott végre, mi miatt aztán a birtok olesó árban elárvereztetett. A pert a felperesekkel szemben Koronka József egy-